

Vad är arkivvetenskap?

Red. Ann-Sofie Klareld & Karolina Wiell

ISBN 978-91-90055-55-7 (online), <https://doi.org/10.37852/oblu.346>

ISBN 978-91-7844-584-4 (tryck, Gidlunds förlag, Möklinta, 2026)

Museiarkivet – när arkiv blir samlingar

KRISTOFER CAVALLIN-AIJMER

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.346.c785>

© Kristofer Cavallin-Aijmer, 2026

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

Abstract

Museiarkiv framställs ofta som neutrala dokumentationer av museers verksamhet. Detta kapitel visar i stället att de aktivt bidrar till att forma hur institutionell historia förstås och framställs.

Med utgångspunkt i svenska centralmuseer analyseras hur museiarkiv uppstår i ett spänningsfält mellan arkivvetenskapens proveniensprincip och museernas samlingslogik. I praktiken innebär detta att arkiv ofta organiseras kring samlingars kontinuitet snarare än kring verksamhetens organisatoriska förändringar. En sådan ordning tenderar att skapa en bild av stabilitet och sammanhang som inte fullt ut speglar historiska brytpunkter och förändringar.

Kapitlet visar vidare hur denna ordning inte är given, utan formas genom arkivariens praktiska arbete med att klassificera, strukturera och beskriva materialet. I detta arbete etableras vissa samband som självklara, medan andra träder i bakgrunden. Samtidigt innebär digitaliseringen i hög grad att redan etablerade strukturer förstärks och cementeras när de förs över till databaser och förses med metadata.

Museiarkivet framträder därmed som en kunskapsproducerande struktur som inte bara bevarar det förflutna, utan också sätter ramar för hur det förflutna kan förstås.

Museiarkivet – när arkiv blir samlingar

KRISTOFER CAVALLIN-AIJMER

Inledning

Arkiv framställs ofta som ordnade och neutrala speglingar av den verksamhet som har skapat dem. Inom arkivvetenskapen har proveniensprincipen länge fungerat som en grund för denna förståelse, där arkivet betraktas som en organisk helhet av handlingar som vuxit fram genom praktisk verksamhet.¹ Samtidigt har arkivvetenskaplig forskning under de senaste decennierna visat att arkiv inte enbart är passiva förvaringsplatser, utan aktiva kunskapsproducerande praktiker där urval, klassificering och beskrivning avgör vilka former av historisk erfarenhet som överhuvudtaget kan artikuleras genom arkivet.² Denna problematisering blir särskilt relevant i relation till museernas arkiv. Museer är samlingsinstitutioner vars verksamhet historiskt har organiserats kring föremål, klassifikation och representation. Samlande har i museologisk forskning analyserats som en social och identitetsskapande praktik, samtidigt som studier av det svenska museiväsendets utveckling visat hur samlande institutionaliserats genom administrativa system, klassifikationsstrukturer och professionella rutiner.³ Museiarkiv uppstår därmed i nära relation till samlingslogik, vetenskapliga traditioner och kulturpolitiska uppdrag.⁴

Tidigare forskning har visat hur samlingar formar institutioners identitet och självbild. Om samlingen förstås som en förlängning av insti-

¹ Hillary Jenkinson, *A Manual of Archive Administration*, 2nd ed. (1937); Theodore R. Schellenberg, *Modern Archives: Principles and Techniques* (Chicago 1956).

² Terry Cook & Joan M. Schwartz, "Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory", *Archival Science* 2 (2002), s. 1–19; Eric Ketelaar, "Tacit Narratives: The Meaning of Archives", *Archival Science* 1 (2001), s. 131–141.

³ Susan M. Pearce, *On Collecting* (London 1998); Fredrik Svanberg, *Museer och samlande*, Handlingar från Statens historiska museum 12 (Stockholm 2009).

⁴ Svanberg (2009); SOU 2015:89, *Ny museipolitik* (Stockholm 2015).

tutionens jag aktualiseras frågan om vilken roll arkivet spelar i denna identitetsproduktion. Museiarkivet framträder då inte enbart som en administrativ struktur, utan som en praktik genom vilken institutionens självbild stabiliseras och ges historisk auktoritet och kontinuitet. Museiarkivens särställning – som arkiv inom samlingsinstitutioner – har dock mer sällan analyserats systematiskt i relation till arkivteoretiska begrepp. Genom att undersöka hur samlingslogik påverkar arkivbildning, arkivariens praktik och digital infrastruktur visar kapitlet hur arkivteoretiska normer omförhandlas i en miljö där samlingens kontinuitet utgör verksamhetens kärna. Arkivbildningen framstår ofta som sammanhängande och obruten, men är i praktiken resultatet av organisatoriska förändringar, retrospektiva omordningar och institutionella prioriteringar.

Detta kapitel undersöker därför hur museernas arkivbildning och inre ordning formas i skärningspunkten mellan proveniens och samling. Utgångspunkten är att museiarkiv inte enbart dokumenterar museets verksamhet, utan även deltar i konstruktionen av dess historiska narrativ, i likhet med hur Susan M. Pearce beskriver samlingens roll i formandet av institutionell identitet.⁵ Enligt Pearce är samlande ett uttryck för ett *extended self*, det vill säga att samlingar fungerar som en förlängning av subjektets, i detta fall museernas, identitet.⁶

Kapitlets centrala frågeställning kan formuleras på följande sätt: Hur skiljer sig museiarkiv från arkiv i traditionell arkivvetenskaplig mening, och vilka epistemologiska konsekvenser får dessa skillnader för hur museets och det omgivande samhällets historia kan framställas, förstås – och i vissa fall förbli osynlig?

Frågan rör därmed inte enbart arkivens organisatoriska form, utan också vilka villkor som sätts för hur historisk och samhällelig komplexitet kan synliggöras genom arkivet och vilka dimensioner som riskerar att träda i bakgrunden när vissa ordningsprinciper ges företräde.

För att besvara frågeställningen analyseras tre sammanhängande teman. För det första diskuteras arkivbildning och arkivredovisning i re-

⁵ Cook & Schwartz (2002); Pearce (1998).

⁶ Pearce (1998); Svanberg (2009).

lation till proveniens- och pertinensprincipen. För det andra behandlas arkivariens roll inom museiinstitutionen och hur professionell praxis stabiliserar vissa former av kontinuitet. För det tredje analyseras digitaliseringens konsekvenser och hur digitala system kan reproducera eller förstärka etablerade samlingslogiker. Dessa tre teman valdes eftersom de tillsammans visar museiarkivet på tre nivåer: som ordningsprincip (proveniens/pertinens), som professionell praktik (arkivariens arbete) och som teknisk infrastruktur (digitala system). De är också arkivvetenskapligt intressanta eftersom de belyser hur centrala arkivteoretiska normer och begrepp omförhandlas i en samlingsinstitution som ett museum. Tillsammans bidrar de till att synliggöra hur samlingslogik påverkar både arkivets struktur och vad som kan bli synligt genom arkivet.

Kapitlet tar empiriskt avstamp i fem av Sveriges centralmuseer: Etnografiska museet, Nationalmuseum, Naturhistoriska riksmuseet, Göteborgs etnografiska museum och Östasiatiska museet.⁷ Syftet är inte att skriva institutionshistoria, utan att genom dessa exempel synliggöra hur museiarkivens struktur och klassifikation producerar kontinuitet, stabilitet och skenbar neutralitet. Exempelen är strategiskt valda som illustrativa fall för att främst synliggöra epistemologiska mekanismer i museiarkivets ordning, snarare än för att ge en representativ empirisk kartläggning.

För att förstå varför museiarkiv ofta speglar en samlingslogik måste man börja i museiinstitutionens framväxt och i den dokumentation som samlandet kontinuerligt alstrar. Nästa avsnitt tecknar därför den historiska bakgrund på vilken museiarkivens ordning vilar.

Bakgrund: museet tar form

De svenska centralmuseerna etablerades under 1800- och tidigt 1900-tal i nära samband med framväxten av vetenskapliga discipliner och nationell kulturpolitik. Samlingarna byggdes upp genom expeditioner,

⁷ Sveriges centralmuseer är museiorganisationer med nationellt uppdrag (riksintresse), som drivs antingen som statliga museimyndigheter eller som stiftelser med statligt stöd.

donationer och systematiska insamlingsprojekt, och dokumentationen utvecklades parallellt med dessa praktiker. Institutionerna fungerade både som vetenskapliga centra och som offentliga representanter för nationens kulturarv.⁸

Samlingsförvaltningen var från början en central del av museernas verksamhet. Föremål skulle registreras, beskrivas, klassificeras och bevaras. I denna process uppstod kontinuerligt dokumentation: katalogkort, accessionsregister, bildarkiv, konserveringsrapporter och forskningsanteckningar. Denna dokumentation var inte ett sekundärt resultat av verksamheten utan en förutsättning för att samlingen skulle kunna fungera som vetenskaplig och institutionell resurs.⁹

Flera museiarkiv etablerades under en period då arkivväsendet ännu inte fullt ut präglades av proveniensprincipens konsekventa genomslag. Som Gränström har visat kännetecknades 1800-talets arkivpraxis i betydande utsträckning av ämnes- och materialordning, delvis influerad av bibliotekens klassifikationssystem.¹⁰ Denna historiska kontext bidrar till att förklara varför museiarkivens inre struktur i vissa fall bär spår av både proveniens- och pertinenslogik.

Den administrativa strukturen förändrades successivt genom huvudmannaskiften, omorganisationer och förändrade uppdrag. Samlingarnas kontinuitet kom dock ofta att uppfattas som institutionens kärna. Medan organisatoriska ramar kunde förändras över tid, framställdes samlingen som en stabil och sammanhängande helhet.¹¹

Det är mot denna bakgrund som museiarkivens arkivbildning behöver analyseras: som produkter av både administrativ verksamhet och samlingsorienterad praktik. Samlingsförvaltningen är en kontinuerlig och ackumulerande process som alstrar dokumentation över tid, men den är inte uppbyggd kring avgränsade ärendeprocesser på samma sätt som många andra myndighetsverksamheter.¹² Bild- och dokumentarkiv och föremåls-

⁸ SOU 2015:89, s. 35–80.

⁹ SOU 2015:89, s. 35–80.

¹⁰ Claes Gränström, "Arkivteori", i Anna Christina Ulfspärre (red.), *Arkivvetenskap* (Lund 1995), s. 3, 13–15; Nils Nilsson, *Arkivkunskap* (Lund 1973), s. 14–15.

¹¹ SOU 2015:89, s. 40–44; Svanberg (2009).

¹² Svanberg (2009).

register bör därför inte betraktas som någonting 'vid sidan av' arkivet, utan som arkivaliska resultat av museets löpande verksamhet att samla, ordna och beskriva. Museiarkivet uppstår därmed i skärningspunkten mellan organisatorisk verksamhet och föremålsorienterad dokumentation.

Med museiarkiv avses här det arkiv som uppstår inom en museiinstitution i enlighet med tryckfrihetsförordningen och arkivlagen, det vill säga den samlade mängd handlingar som upprättas eller inkommer i verksamheten, oavsett medium.¹³ Bildarkiv, ljudinspelningar, film, databaser och föremålskataloger är således juridiskt sett delar av myndighetens arkiv på samma sätt som administrativa handlingar. Skillnaden i museisammanhang ligger därför inte i vad som utgör arkiv i rättslig mening, utan i hur museiarkivets handlingar struktureras, prioriteras och ges mening. Det som särskiljer museiarkivet från många andra myndighetsarkiv är att en betydande del av dokumentationen är knuten till föremål och samlingsserier snarare än till avgränsade ärendeprocesser.¹⁴ Museiarkivet framträder därmed som en hybridstruktur: formellt underkastad proveniensprincipens krav på verksamhetssammanhang, men samtidigt präglad av samlingslogikens objektorienterade klassifikation.

Museiarkivets yttre ordning

Begreppet proveniens används inom flera närliggande fält, men med olika teoretisk funktion. Inom arkivvetenskapen är proveniensprincipen en normativ och strukturerande grundsats. Den syftar till att bevara sambandet mellan handlingarna och den verksamhet som har skapat dem och förutsätter att arkivmaterial ska ordnas i relation till sin arkivbildare och inte efter ämne eller innehåll. Proveniens fungerar här som en metodologisk garanti för kontextuell integritet och bevisvärde. Den är inte endast en uppgift om ursprung, utan en princip för hur arkivet ska organiseras och förstås.¹⁵

¹³ Tryckfrihetsförordningen (1949:105), 2 kap.; Arkivlag (1990:782).

¹⁴ Nilsson (1973), se särskilt delen "Arkiven och informationssamhället".

¹⁵ Gränström (1995); Nilsson (1973).

I museologiskt sammanhang har begreppet däremot en mer rörlig och funktionell betydelse. Här avser proveniens främst ett föremåls ursprung, ägarhistoria och tidigare sammanhang. Hos Susan M. Pearce är proveniens inte en ordningsprincip utan en del av den meningsproduktion som gör föremålet tolkningsbart.¹⁶ När ett objekt införlivas i en samling omformas dess kontext och integreras i en ny institutionell berättelse. Proveniens blir därmed inte ett medel för att bevara ett ursprungligt sammanhang, utan ett element i en narrativ konstruktion som stabiliserar föremålets plats i samlingen.

Skillnaden är därmed epistemologisk. Inom arkivvetenskapen är proveniens knuten till verksamhetens struktur och arkivets bevisvärde. Inom museologi är proveniens knuten till objektets biografi och dess funktion i en institutionell berättelse. Där arkivteorin betonar kontextens bevarande, öppnar den museologiska användningen för en omformning av kontexten i takt med samlingens behov och tolkningar.

Denna skillnad blir tydligare i relation till den historiska övergången från pertinens- till proveniensprincipen. Under 1800-talets slut ersatte proveniensprincipen inom arkivväsendet den tidigare pertinensprincipen, där handlingar ordnades efter ämne snarare än efter ursprung. Ämnesordning visade sig vara både praktiskt ohållbar och källkritiskt problematisk, eftersom den bröt sambandet mellan handling och verksamhet och därmed försvagade arkivets bevisvärde.¹⁷

Med proveniensprincipens genomslag kom arkivet att förstås som en organisk helhet, där relationen mellan handling och arkivbildare utgjorde grunden för historisk kunskap. Samlingar däremot organiseras enligt pertinensens logik: genom medveten klassifikation och urval utifrån definierade kriterier. Arkivets struktur är knuten till ursprung; samlingens struktur till intention.¹⁸

Museiarkiven uppstår i skärningspunkten mellan dessa två logiker. Museer är samlingsinstitutioner men samtidigt myndigheter.¹⁹ Deras arkiv

¹⁶ Pearce (1998), s. 20–27.

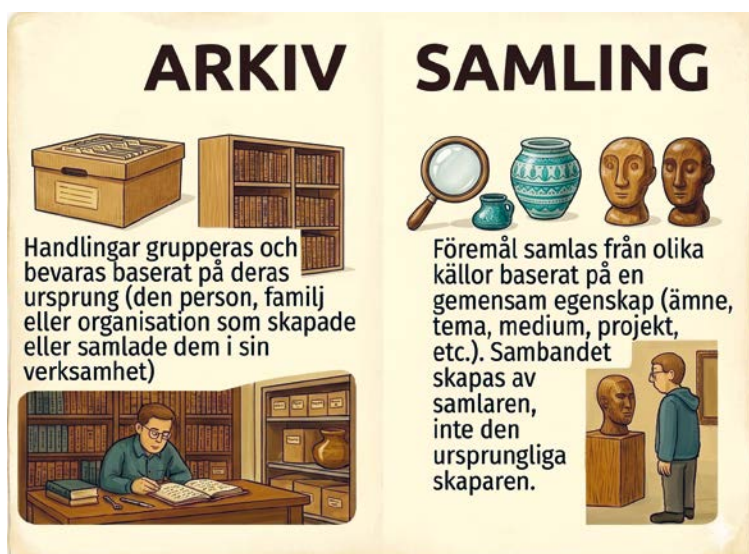
¹⁷ Gränström (1995); Nilsson (1973).

¹⁸ Nilsson (1973), särskilt resonemangen i kapitel 1, "Arkiven – ny karaktär och uppgifter", s. 9–37.

¹⁹ SOU 2015:89, s. 35–40.

formas därför i ett spänningsfält mellan proveniensprincipens krav på bevarat verksamhetssammanhang och samlingslogikens ämnes- och objektorienterade struktur. Historiskt etablerades flera museiarkiv under en period då arkivväsendet ännu inte fullt ut präglades av proveniensprincipen, vilket bidrog till arkivstrukturer som formellt hänvisar till proveniens men i praktiken bär tydliga spår av samlingsorienterad klassifikation.²⁰

Denna skillnad får också konsekvenser för hur arkivbildningen avgränsas och hålls samman över tid – det vill säga för museiarkivets kontinuitet.

Figur 1. AI-genererad illustration över skillnader mellan arkiv och samling.

Museiarkivets kontinuitet

En central iakttagelse i flera av museiarkiven är förekomsten av obruten arkivbildning över organisatoriska förändringar. Enligt arkivlagen ansvarar varje myndighet för sitt arkiv, det vill säga de allmänna handlingar som uppkommer i verksamheten. I arkivteoretisk tradition har detta

²⁰ Gränström (1995); Nilsson (1973); SOU 2015:89, s. 44–55.

tolkats som att arkivbildningen är knuten till den organisatoriska enhet där handlingarna uppstår. Vid förändringar av huvudman eller juridisk status uppstår därför en arkivteoretisk fråga om huruvida en ny arkivbildning bör inledas för att tydliggöra verksamhetens organisatoriska sammanhang.²¹

En genomgång av Etnografiska museets arkiv visar att arkivbildningen inledningsvis följde arkivbildarprincipen. Etnografiska museet var organiserat under Kungliga Vetenskapsakademien 1736–1966, men blev därefter en självständig institution. Arkivet under Vetenskapsakademien avslutades 1966 och en ny arkivbildning påbörjades (arkivbildningarna dateras 1870–1966 respektive 1966–1972). Därefter upphörde förtecknandet, och vid en omförteckning 2005 slogs arkiven samman med hänvisning till ett ”historiskt flöde”. Sammantaget innebar detta att en sammanhållen kontinuitet ges företräde framför arkivbildarprincipens organisatoriska avgränsning.²² Den nuvarande dateringen (1739–2012) framstår dock också som problematisk, eftersom de äldsta handlingarna sannolikt är från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal. Här tycks samlingens kronologi ha påverkat arkivets datering, vilket bidrar till en metodologiskt svårtolkad arkivstruktur.

Etnografiska museet illustrerar ett återkommande mönster i flera museers arkivbildningar. Arkivbildningen hos exempelvis Naturhistoriska riksmuseet, Göteborgs etnografiska museum, Östasiatiska museet och Nationalmuseum löper genom olika organisationsförändringar och skiften i huvudmannaskap. I arkivbeskrivningarna framhålls detta ofta som aktiva val, motiverade av att prioritera verksamhetens kontinuitet framför den formella organisationens förändringar.

Nationalmuseums myndighetsarkiv består av tre arkivförteckningar upprättade vid olika tidpunkter. Förteckningen för det centrala kansliet avslutades vid omorganisationen 1976, då en ny förteckning påbörjades för Statens konstmuseer. Förteckningen för avdelningsarkivet har däremot löpt obrutet sedan 1866, trots omorganisationerna 1976, 1999 och

²¹ Arkivlag (1990:782), 3 §; Nilsson (1973), s. 19–31.

²² Riksarkivet, Nationell Arkivdatabas (NAD), *Etnografiska museet (1739–2012)*. SE/0017/SMVK_2–1.

2017. Föregångaren Konglig Museum infördes som en Ö-serie i myndighetsarkivet 2014.²³

Naturhistoriska riksmuseet har en arkivbildning 1819–2012 som inte bryts när myndigheten blir självständig från Kungliga Vetenskapsakademien 1965.²⁴ Göteborgs etnografiska museum har en obruten arkivbildning 1891–2000 trots omfattande organisationsförändringar och byten av huvudman.²⁵ Östasiatiska museet har en arkivbildning 1926–1998 trots att huvudmannaskapet byts från Nationalmuseum till Statens konstmuseer 1976.²⁶ Arkivbeskrivningarnas kontinuitet motiveras ofta med hänvisning till verksamhetens eller samlingens fortlevnad snarare än till den formella organisationens avgränsning. Arkivbildningen följer därmed samlingen snarare än myndigheten. Detta är inte en administrativ detalj utan en fundamental fråga för arkivets funktioner. Om arkivets struktur ska återspegla den verksamhet som genererat handlingarna innebär en obruten arkivbildning att organisatoriska brytpunkter riskerar att osynliggöras. Förändringar i styrning, uppdrag och ansvar blir svårare att urskilja i arkivets ordning.

Terry Cook har påpekat att arkiv inte enbart bevarar spår av verksamhet utan också aktivt bidrar till att forma institutionell identitet och historisk förståelse.²⁷ När arkivordningen stabiliserar kontinuitet över organisatoriska brytpunkter produceras en bild av institutionen som mer sammanhållen och konsekvent än vad dess faktiska administrativa historia ger stöd för. Proveniensprincipen omtolkas därmed från att vara en norm för organisatorisk avgränsning till att fungera som ett verktyg för att upprätthålla institutionell kontinuitet.

Sammantaget kan detta beskrivas som en föremålscentrerad arkivbildning, där samlingens kontinuitet fungerar som organiserande princip och

²³ Nationalmuseum. *Arkivbeskrivning*. NM2024/161.

²⁴ Naturhistoriska Riksmuseet. *Arkivbeskrivning*. Dnr 547–2024.

²⁵ Riksarkivet, Nationell Arkivdatabas (NAD), *Etnografiska museet i Göteborg (Världskulturmuseet) (1898–2000)*. SE/0017/SMVK_11–1.

²⁶ Riksarkivet, Nationell Arkivdatabas (NAD), *Östasiatiska museet (Statens konstmuseer) (1926–1988)*. SE/O017/SMVK_5–1; Riksarkivet, Nationell Arkivdatabas (NAD), *Östasiatiska samlingarna (Östasiatiska museet) (1924–1962)*. SE/0017/SMVK_12–1.

²⁷ Cook & Schwartz (2002); Terry Cook, "Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting Archival Paradigms", *Archival Science*, 13(2) (2013), 95–120.

där arkivets struktur i praktiken orienteras kring objekt och samlingsserier snarare än kring avgränsade verksamhetsprocesser. Arkivbildningen följer därmed i högre grad samlingens logik än den formella arkivbildarens organisatoriska avgränsning.

Kontinuitet handlar inte bara om att arkivbildningen fortsätter över tid, utan också om hur den kontinuiteten blir synlig i förteckning och serieindelning. Därför blir nästa steg att granska museiarkivens inre ordning.

Museiarkivets inre ordning

Om obruten arkivbildning synliggör skillnaden mellan organisatorisk avgränsning och samlingskontinuitet på en övergripande nivå, aktualiseras en närliggande fråga: hur är materialet ordnat inom arkiven?

Museerna utvecklade parallellt med sitt samlande omfattande katalogsystem, register och dokumentationsserier som skapades för att organisera och tillgängliggöra samlingarna.²⁸ Dessa system – originalkataloger, accessionsloggare och andra register – återfinns ofta i D-serier och speglar samlingsförvaltningens löpande administrativa struktur.

När museiarkiven senare förtecknades enligt det allmänna arkivschemat infördes en normativ klassifikation där handlingar ordnades efter administrativa funktioner. Samtidigt återfinns i F-serierna material som ordnats efter ämne, person eller materialtyp. Teckningar, kartor och ritningar kan samlas under gemensamma materiella kategorier, liksom pressklipp, trycksaker och handlingar rörande enskilda medarbetare grupperas under särskilda rubriker. I dessa fall sammanförs material från olika funktioner och tidsperioder på grundval av ämne, person eller form snarare än efter den verksamhetsprocess genom vilken handlingarna skapats. Resultatet blir en skiktad ordning: å ena sidan en formell tillämpning av proveniensprincipen, å andra sidan en intern struktur som delvis följer en pertinenslogik.

²⁸ Svanberg (2009).

I detta perspektiv framträder museiarkivet inte som en entydig tillämpning av arkivteoretiska normer, utan som en sammansatt struktur där olika ordningsprinciper samexisterar. Den inre ordningen visar hur museiarkivet hålls samman genom serier, kategorier och beskrivningsnivåer. Nästa fråga är hur denna struktur etableras och vidmakthålls i praktiken – och vilken roll arkivarien spelar i dessa processer.

Museiarkivarien

Den föremålscentrerade arkivbildning som tidigare identifierats aktualiserar frågan om arkivariens roll i museiinstitutionen. Arkivens struktur uppstår inte spontant, utan genom professionella val i samband med förteckning, serieindelning och klassificering. I museiarkiven innebär detta att samlingens kontinuitet ofta ges företräde framför den formella arkivbildarens organisatoriska avgränsning. Arkivarien blir därmed en central aktör i stabiliseringen av den kontinuitet som arkivets ordning förmedlar.²⁹

Flera museiarkiv har förtecknats långt efter det att handlingarna tillkommit. Förteckningen är således retrospektiv och innebär en samtida strukturering av ett historiskt material.³⁰ Denna strukturering är inte neutral. Genom att sammanföra arkiv över organisatoriska brytpunkter, prioritera samlingsrelaterade serier och låta katalog- och accessionssystem fungera som arkivets mest stabila delar reproduceras den föremålscentrerade logik som präglar museets verksamhet.

Terry Cook har beskrivit hur arkivvetenskapen successivt rört sig från att betrakta arkivet främst som *evidence* – ett system för att säkra dokumentens bevisvärde – till att också förstå det som *identity*, en struktur genom vilken institutioner formar och stabiliserar sin självförståelse.³¹ I museisammanhang blir denna distinktion särskilt belysande. Arkivet fungerar inte enbart som dokumentation av verksamhet, utan som en ordning genom vilken museets historia framstår som sammanhängande och konsekvent.

²⁹ Cook & Schwartz (2002); Ketelaar 2001.

³⁰ Nilsson (1973), s. 9–41.

³¹ Cook (2013); Schwartz & Cook (2002).

När arkivbildningen utgår från samlingens kontinuitet i stället för myndighetens organisatoriska gränser, skapas en framställning av institutionen som mer stabil än vad dess faktiska administrativa historia egentligen motiverar. Arkivarien framträder då inte enbart som väktare av bevisvärde, utan som medskapare av institutionell kontinuitet. Genom klassificering, beskrivning och strukturering av materialet bidrar arkivarien till att vissa relationer mellan handlingar framträder som självklara, medan andra – såsom organisatoriska brytpunkter eller förändrade uppdrag – riskerar att tonas ned.

Om samlingarna, med Pearces formulering, kan förstås som ett *extended self* – en förlängning av institutionens identitet³² – framträder arkivet som den struktur genom vilken denna identitet ges administrativ och historisk form. Arkivariens praktik blir i detta sammanhang en integrerad del av denna identitetsproduktion. Genom förteckning, klassificering och serieindelning realiseras och stabiliseras den föremålscentrerade arkivbildning som tidigare analyserats.

Arkivarien fungerar därmed inte endast som förvaltare av dokumentation, utan som en professionell aktör genom vilken institutionens *extended self* ges kontinuitet över organisatoriska brytpunkter. Denna hybridstruktur är inte självgenererande, utan etableras och stabiliseras genom professionell arkivpraxis. Det är genom denna praktik som samlingens identitet förlängs in i arkivets ordning.

Den ordning som etableras genom förteckning och klassificering stannar inte i den analoga miljön. I nästa steg aktualiseras frågan hur dessa strukturer förs vidare – och ibland förstärks – i digitala system.

Det digitala museiarkivet

Den ordningslogik som genom arkivariens praktik stabiliserar museiarkivets struktur upphör inte i övergången till digitala system. Digitaliseringen kan snarare förstås som en teknologisk konsolidering av den

³² Pearce (1998).

föremålscentrerade arkivbildning som tidigare analyserats. De relationer mellan objekt, serier och kategorier som etablerats i den analoga miljön kodas in i databaser, metadatafält och sökgränssnitt.

När museer digitaliserar sina arkiv och föremålskataloger bygger strukturen i många fall vidare på hur information tidigare ordnats i pappersbaserade system. Metadata från katalogkort förs över till digitala poster och föremål sorteras enligt etablerade material- eller ämneskategorier. Henrik Summanen, som forskat kring kulturarvets digitisering, hävdar att denna utveckling ofta beskrivas som digitisering snarare än digital transformation: analoga strukturer överförs till digital form utan att de underliggande ordningsprinciperna förändras.³³ Digitaliseringen innebär därmed inte nödvändigtvis en omprövning av arkivets struktur, utan en formaliserad reproduktion av den.

Riksantikvarieämbetet har i sin nationella strategi för digitalt kulturarv beskrivit kulturarvssektorns digitala miljö som fragmenterad och svåröverskådlig, präglad av parallella system, varierande standarder och ojämn datakvalitet. Uppgifter om dubletter, inkonsekvent metadata och bristande interoperabilitet framhålls som centrala problem. Denna stökiga digitala miljö kan emellertid också förstås historiskt. Den speglar inte enbart tekniska brister, utan den mångfald av skiftade ordningsprinciper som vuxit fram över tid i museernas analoga dokumentation.³⁴

I den digitala infrastrukturen samexisterar äldre klassifikationslogiker, samlingsserier, administrativa strukturer och senare standardiseringsförsök. Den digitala miljön blir därmed ett koncentrat av arkivets tidigare hybridstruktur: proveniensbaserad avgränsning kombinerad med ämnes- och materialorienterad klassifikation. Det som i den analoga miljön kunde framträda som lokala och historiskt situerade lösningar fixeras nu i databaser och metadatafält.

Den statliga museiutredningen konstaterar att digitaliseringen hittills främst har bestått i att äldre katalogkort och register gjorts digitalt tillgängliga, medan mer genomgripande omprövningar av klassifikation och

³³ Henrik Summanen, *Kulturarvets digitalisering* (Stockholm 2021).

³⁴ Riksantikvarieämbetet, *Nationell strategi för digitalt kulturarv* (Stockholm 2024).

berättarformer i mindre utsträckning har genomförts.³⁵ Museernas databaser tenderar därmed att reproducera etablerade akademiska kategoriseringar snarare än att öppna för alternativa ingångar. Digitaliseringen framstår i detta avseende som en institutionell förstärkning av befintliga kunskapsstrukturer snarare än som en strukturell brytpunkt.

Digitala system kan därför inte förstås som neutrala återgivning av information. Metadata fungerar som tolkande påståenden om vad ett objekt är och vilka relationer som är relevanta, snarare än som speglingar av en förgiven verklighet.³⁶ I diskussionen om digital proveniens har det vidare påpekats att handlingar vid införlivandet i ett digitalt system ibland behandlas som en *tabula rasa* – ett så kallat *clean slate* som i efterhand kan beskrivas och struktureras.³⁷ I en sådan modell riskerar den retrospektiva struktureringen att dölja handlingens tidigare kontexter och de relationer som präglat dess tillkomst.

Om samlingen, med Pearces formulering, kan förstås som ett *extended self* – en förlängning av institutionens identitet – kan museiarkivet förstås som den struktur genom vilken denna identitet stabiliseras och reproduceras. Den föremålscentrerade logiken ges i den digitala miljön en ny grad av varaktighet och reproducerbarhet genom teknisk infrastruktur. Digitaliseringen framstår därmed inte som ett brott med museiarkivets tidigare struktur, utan som dess teknologiska förstärkning.

Figur 2. Analogt och digitalt katalogkort beskrivande föremålet i mitten. Föremål 1947.19.0007. Bilderna är hämtade ur Världskulturmuseernas föremålsdatabas Carlotta 2025-12-02.

³⁵ SOU 2015:89.

³⁶ Geoffrey Yeo, "Representing the Act: Records and Speech Act Theory", *Archival Science* 18 (2018).

³⁷ Chris Hurley, Sue McKemmish, Barbara Reed & Narissa Timbery, "The Power of Provenance in the Records Continuum", *Archival Science* 24 (2024).

Digitaliseringen synliggör hur tidigare ordningsval kan få ny varaktighet i teknisk infrastruktur. Avslutningsvis knyts detta ihop med kapitlets övriga analyser av ordningsprinciper och professionell praktik, och de samlade konsekvenserna sammanfattas.

Sammanfattning

Kapitlet har undersökt hur museiarkiv skiljer sig från arkiv i traditionell arkivvetenskaplig mening och vilka epistemologiska konsekvenser dessa skillnader får för hur museets och det omgivande samhällets historia kan framställas och förstås. Analysen har visat att museiarkivens arkivbildning och inre ordning formas i skärningspunkten mellan proveniensprincipens metodologiska krav och samlingslogikens objektorienterade struktur.

Genomgången av centralmuseernas framväxt visade hur dokumentation inte är ett sekundärt resultat av museal verksamhet, utan en konstituerande del av samlingsförvaltningen. När arkivbildningen behandlas som obruten över organisatoriska brytpunkter uppstår en föremålscentrerad arkivbildning där samlingens kontinuitet ges företräde framför arkivbildarens formella avgränsning och där institutionen tenderar att framstå som mer sammanhängande än dess historiska villkor motiverar. Arkivets inre ordning framträder därmed som en hybridstruktur där proveniens- och pertinenslogik samexisterar, men där samlingsserier ofta fungerar som arkivets och museets mest stabila och strukturerande element.

Arkivariens praktik är central i stabiliseringen av denna struktur. Genom retrospektiv förteckning, klassificering och serieindelning realiseras den ordning genom vilken museets historia framstår som sammanhängande, konsekvent och administrativt självklar. I Cooks termer fungerar arkivet därmed inte enbart som *evidence*, utan också som *identity* – en struktur genom vilken institutionens självförståelse ges historisk form. Om samlingen kan förstås som ett *extended self* för museet, fungerar arkivet som den mekanism genom vilken denna identitet ges administrativ varaktighet och kontinuitet över organisatoriska brytpunkter.

Digitaliseringen innebär inte ett brott med denna ordning, utan mot dess teknologiska konsolidering. De relationer och prioriteringar som etablerats i den analoga miljön kodas in i databaser och metadatafält och ges därmed ytterligare stabilitet och teknologisk legitimitet åt samlingens ordning. Den föremålscentrerade logiken formaliseras i teknisk infrastruktur och framträder som självklar och neutral.

Museerna är emellertid inte självformande institutioner. Som statliga och regionala kulturinstitutioner är de i hög grad präglade av kulturpolitiska prioriteringar, styrformer och bredare samhällsförändringar.³⁸ Deras uppdrag, finansiering och organisatoriska ramar har förändrats i samspel med externa politiska och ideologiska projekt. Museerna är därmed historiskt situerade aktörer snarare än tidlösa förvaltare av kulturarv.

Det är mot denna bakgrund som museiarkivens struktur får särskild betydelse. När arkivbildningen orienteras kring samlingens kontinuitet snarare än kring verksamhetens organisatoriska och politiska förändringar, riskerar just dessa yttre påverkanstryck att bli mindre synliga i arkivets ordning. De förändringar som omformat museernas verksamhet infogas i en samlingscentrerad helhet, där institutionens långsiktiga identitet framstår som mer sammanhängande än dess faktiska historia ger stöd för.

Samtidigt visar analysen att när samlingslogik ges företräde i arkivbildning och klassificering förskjuts arkivets kunskapsfunktion. Den kontinuitet som stabiliseras genom föremålscentrerad arkivbildning tenderar att framhäva institutionens sammanhållning och varaktighet, medan historiska brytpunkter, konflikter och kontextuella villkor träder i bakgrunden. Därigenom påverkas inte bara förståelsen av institutionens egen historia, utan även arkivets möjligheter att synliggöra de samhälleliga, kulturpolitiska och kunskapshistoriska konflikter och maktförhållanden inom vilka museet verkat.

I de fall där samlingar tillkommit genom koloniala expeditioner eller inom asymmetriska maktrelationer kan denna strukturella kontinuitet dessutom bidra till att stabilisera de kategorier och klassifikationssystem som etablerades i dessa sammanhang. Genom att föremålens ordning ges

³⁸ SOU 2015:89.

förelräde framför verksamhetens historiska kontext finns risk att arkivet snarare fixerar institutionens perspektiv som objektivt och administrativt självklart än som historiskt situerat.

Museiarkivets särart ligger inte i att museer avviker från arkivteorin, utan i att arkivteoretiska normer – som proveniens och arkivbildarens avgränsning – får en annan innebörd i en samlingsinstitution. När samlingskontinuitet blir den bärande logiken påverkas både hur arkivet avgränsas och ordnas, och därmed också vad som blir synligt (och vad som riskerar att tonas ned) i historieförmedling, forskning och andra kulturella sammanhang där arkiv används som källa och auktoritet.